

Оксана КІКІНЕЖДІ

доктор психологічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна.

Ольга КІЗЬ

кандидат психологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ЕГАЛІТАРНА ОСОБИСТІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ І ФАХІВЧИНЬ В АКСІОПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

У контексті приєднання України до європейського освітнього простору запити сучасного суспільства зумовили необхідність глибинного реформування національної системи освіти для розвитку самодостатньої особистості та пошуку нових концептуальних підходів до навчання і виховання молоді. Як соціальний інститут, освіта є важливим агентом гендерної соціалізації, виконує ключову роль у перебудові існуючої системи гендерних відносин, створює фундаментальні умови як для особистісного становлення, так і для розвитку громадянського суспільства рівних прав і можливостей, дотримання демократичних цінностей і свобод, що суголосно Державній стратегії забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків на період до 2030 р., затвердженому Кабінетом Міністрів України операційному плану щодо її реалізації на 2022-2024 рр., міжнародним зобов'язанням України як учасниці «Партнерства Біарріц» (міжнародної ініціативи рівних прав і можливостей для всіх, заснованої лідерами країн G7), Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 р. тощо.

Як зазначає Г. Радчук, «на сьогодні можна констатувати суперечність між сучасними соціальними умовами, котрі пред'являють нові вимоги до особистісного самовизначення і недостатнім вивченням чинників та умов аксіогенезу особистості в освітньому просторі професійної підготовки. Тому важливими напрямками досліджень є оптимізація процесу особистісного і професійного становлення особистості у вищому навчальному закладі, вивчення та оцінка ціннісних пріоритетів студентів, моделювання системи освіти з

урахуванням вимог третього тисячоліття» [6, С.10]. Відтак, в контексті суб'єктної парадигми важливо здійснювати пошук тих внутрішніх і зовнішніх детермінант, вплив яких на особистість майбутнього фахівця є найбільш імовірним, та особливу увагу звертати на світоглядні, духовні та етичні засади становлення особистості у процесі професійної підготовки.

В умовах реалізації концепції Нової української школи саме гендерно-компетентий педагог, орієнтований на європейські, демократичні цінності, носій егалітарного світогляду, є, на нашу думку, ключовою фігурою створення творчорозвивального, безпечного, гендерно-чутливого середовища для дітей та молоді. Означене вимагає його розвитку та саморозвитку як суб'єкта власної життєдіяльності та професійного зростання, прихильника дотримання паритетних умов для особистісної самореалізації всіх учасників освітнього процесу [3].

Українськими науковцями особистість досліджується різноаспектно: крізь призму ціннісно-сислової та мотиваційної сфер (Г. Балл, І. Бех М. Боришевський), її структури, функцій та джерел активності (Г. Костюк, С. Максименко), психології влади (В. Васютинський), цілепокладань (Ю. Швалб), учинків та особистісного потенціалу (В. Татенко), життєвих домагань і життєвого світу (Т. Титаренко), життєтворчості (В. Ямницький), аксіопсихології (З. Карпенко), професійно-особистісного аксіогенезу (Г. Радчук), мотиваційного дискурсу (В. Климчук), смисложиттєвої сфери (І. Галян), ухвалення рішень (Л. Помиткіна, О. Саннікова), особистісної свободи й автономності (В. Чернобровкін, В. Чернобровкіна), духовно-моральної сфери (Е. Помиткін, М. Савчин), життєвого досвіду (М. Смульсон, Н. Чепелева), гендерної соціалізації та гендерної ідентичності (Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець) тощо.

На думку С. Максименка, «особистість – це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ» [4, С. 9]. Як зазначає М. Боришевський, «аналіз

психологічних, соціально-психологічних особливостей національної свідомості та самосвідомості особистості, а також пов'язаних з цим інших феноменів (зокрема національної ідеї), свідчить про їх якнайтіснішу спорідненість або навіть органічну задіяність у світоглядних орієнтаціях особистості, а також у сфері її духовності» [1, С. 322]. Учена Т. Говорун наголошує, що «розкриття проблематики гендерної психології у загальному контексті теоретичних підходів, і суб'єктно-вчинкового, зокрема, відкриває шляхи вирішення багатьох прикладних задач гендерної культури завдяки зверненню до понять свідомості, самовизначення, атрибуції відповідальності, особистісного вибору» [2, С. 93].

Із позиції гуманістично-екзистенційної психології егалітарність особистості розуміється «як самодостатність, позиція суб'єктності в життєтворенні, актуалізація власних устремлінь, сприйняття себе без захисних механізмів, відкритість до досвіду й водночас опора на власні сили, свобода від стереотипізованих очікувань у пошуку особистісних смислів» [8, С. 354].

В означеній егалітарній парадигмі були розроблені концептуальні положення особистісно-егалітарного підходу (О. Кікінежді) як різновиду особистісно орієнтованого, розробленого І. Бехом, та гендерного, розробленого В. Кравцем, підходів. В основу егалітарної моделі педагога покладені провідні ідеї гуманістичної психології та педагогіки, інтеграція компетентнісного, особистісно орієнтованого, гендерного та суб'єктно-вчинкового підходів, принципи саморозвитку, аксіологічності, діалогічного стилю спілкування, культуродоцільності, комплексності, цілісності тощо.

Егалітарну особистість педагога ми розглядаємо як «суб'єкта самотворчості, відкрити, самодостатню, гендерно компетентну особистість, яка сповідує принципи рівноцінності та паритетності статей у особистісному і професійному життєздійсненні, вірить у власний потенціал, орієнтована на самоактуалізацію та позитивне соціальне функціонування. Це – вільна і духовно багата особистість, якій притаманна потреба в саморозвитку і самовдосконаленні, егалітарний світогляд, особистісні характеристики та соціальні виміри, що проєктуються в уявленнях про світ, про себе і про свою

взаємодію з іншим людьми та у сукупності відображаються у її психологічному благополуччі. Відтак, егалітарність – це кумулятивний ефект успішного особистісного становлення жінки/чоловіка» [3, С. 72].

Егалітарна особистість є автономною, незалежною, вільною, а її зростання відбувається через сприйняття зовнішнього світу за рахунок процесів саморозвитку, самоусвідомлення, самовдосконалення та самоактуалізації свого внутрішнього світу і свого Я. Свобода егалітарної особистості можлива за умови звільнення від гендерних стереотипів, їх руйнації, побудови взаємин статей на принципах паритетності, нульової толерантності до гендернозумовленого насильства тощо. Основними характеристиками егалітарної особистості є активна життєва позиція, позитивне самоставлення, нонконформізм, психологічна гнучкість, інтернальний локус контролю, самоповага, рефлексивні уміння, розширена часова перспектива, толерантність, а також відчувати суб'єктивне соціальне благополуччя та бути задоволеною власним життям [3].

Слід вказати на таку важливу рису егалітарної особистості, як асертивність – здатність бути упевненою у своїх можливостях, незалежною, мотивованою на успіх у діяльності, що виявляється у спроможності відстоювати власну точку зору, аргументовано висловлювати свої вимоги, демонструвати гідну і водночас неагресивну поведінку.

Егалітарна особистість підпадає під визначення постмодерної особистості, яка, на думку Т. Титаренко, «відчуває зачарування іншістю, інакшістю, оскільки жорстке поняття норми зникає, і особистість готова прийняти не лише власну своєрідність, а й своєрідність іншого, не схожого на неї індивіда. Вона погоджується з правом кожного бути інакшим, по-своєму розуміти сенс життя, щастя, благополуччя» [7, С. 365].

Конструктивна взаємодія статей «на рівних» передбачає розвиток здатності бачити в «іншій» людині особистість з іншим світоглядом, культурою, почуттями і поважати її. Суголосною цьому є думка Г. Радчук, що «діалогічні стосунки у процесі навчання неминуче приводять до зміни соціальних ролей викладача і студента та становлення таких суб'єктних позицій, коли викладач не

стільки вчить, скільки створює умови для самоактуалізації особистості студента, здійснюючи смислопокладання в освітній процес» [6, С. 300].

Аксіогенез егалітарної особистості майбутніх фахівців і фахівчинь ми розглядаємо як індивідуальний процес розвитку їх ціннісно-сміслової сфери, складний творчий процес вільного вибору ідеалів рівноцінності, паритетності, рівності прав і можливостей, егалітарних сенсожиттєвих настанов, який зумовлює ціннісно-цільові орієнтири самореалізації в контексті життєдіяльності без проявів прихованої або відкритої дискримінації, сексизму, гендернозумовленого насильства за умови відсутності у свідомості гендерних стереотипів та упереджень. Егалітарна модель гендерної взаємодії побудована на принципах визнання права за кожною статтю бути суб'єктом власної ціннісно-сміслової діяльності.

Важливість зазначеного обґрунтовується тим, що «продуковані психологічною наукою знання про патерни свідомості й поведінки, сприятливі (а також несприятливі) для особистісного зростання людей та гуманізації суспільного життя, здатні збагачувати культуру завдяки: а) розширенню і вдосконаленню системи психологічних знань шляхом залучення до неї відомостей про вказані патерни; б) здійснюваній психологами-практиками, зі спиранням на такі патерни, роботі, спрямованій на допомогу конкретним особам, групам, організаціям; в) впровадженню таких патернів у норми й технології діяльності у різних сферах суспільного життя – освітній, медичній, правоохоронній, виробничій, економічній, політичній, науковій тощо; г) втіленню зазначених патернів у переконання, соціальні уявлення, цілеспрямовану діяльність і спонтанну поведінку багатьох людей» [4, С. 9].

Імплементация гендерного підходу у систему вищої освіти передбачає, на нашу думку, створення гендерно чутливого і недискримінаційного освітнього середовища з паритетними умовами для самоутвердження учасників освітнього процесу, реального дотримання принципів гендерної рівності, уникнення будь-яких проявів упередженості та дискримінації щодо студентської молоді, академічної та науково-педагогічної спільнот, фахівців і фахівчинь на підставі їх

статевої належності, утвердження егалітарних цінностей, забезпечення рівних прав та можливостей у доступі до якісних освітніх послуг, однакового ставлення та однакової оцінки продуктів їхньої діяльності, вибору шляхів самореалізації та кар'єрного росту без жодних обмежень за ознакою статі.

Відтак, проблема створення у закладі вищої освіти сприятливих соціальних і психолого-педагогічних умов для аксіогенезу егалітарної особистості майбутніх фахівців і фахівчинь є актуальною як в теоретико-методологічному, так і прикладному аспектах, оскільки відображає виклики сьогодення, враховує психологічний, морально-етичний, економічний, інтелектуальний і духовний аспекти самотворення особистості, детермінує активний характер професійно-особистісного саморозвитку в процесі фахової освіти з урахуванням індивідуальних здібностей, уподобань і можливостей.

Отже, соціально-психологічними чинниками розвитку егалітарної особистості студентства є включення гендерної складової до стандартів вищої освіти за всіма спеціальностями, включення гендерної компетентності до професійного стандарту вчителя, мотивація самоствердження, домінуючі егалітарні ціннісні орієнтації, гармонійний розвиток особистісних властивостей, гендерний аудит ЗВО, гендерна експертиза освітнього контенту вузу, паритетні умови соціалізації здобувачів та здобувачок різних освітніх ступенів, студентоцентрований, гендерночутливий та недискримінаційний підходи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. К.: Академвидав, 2010. 416 с.
2. Говорун Т. В. Гендерна психологія у суб'єктно-вчинковому вимірі. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 92-117.
3. Кікінежді О., Кізь О. Проблема розвитку егалітарної особистості майбутнього педагога: освітній контент. Психологічні ресурси в умовах життєвої та суспільної кризи: соціальний та особистісний виміри : колективна монографія.

Херсон: Вишемирський В. С., 2021. С. 66-89. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/21118>

4. Культуротвірна функція психологічної науки : монографія / Г. О. Балл, Н. А. Бастун, О. В. Губенко та ін. ; за ред. Г. О. Балла. К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 264 с.

5. Максименко. С. Д. Модуси розуміння особистості в психології: буденне і духовне, цілісність і саморух. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. С. 9.

6. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи. Монографія. Тернопіль:ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Видання друге, розширене і перероблене. 380 с.

7. Титаренко Т. Завданнєві технології оптимізації особистісного самоздійснення. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості: наук. моногр. / Т. М. Титаренко та ін. ; за наук. ред. Т. М. Титаренко. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. С. 357-368.

8. Kikinezhdi O. M., Kiz O. B. Vasykhevych Ia. Z. The problem of professional development of future teacher in the context of the egalitarian paradigm. Professional competency of modern specialist: means of formation, development and improvement: monograph. Warsaw: BMT Eridia Sp .z o.o., 2018. P. 351-364. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12225/1/%d0%9aiz_2018_2.pdf

Тетяна ДУТКЕВИЧ

кандидат психологічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ЗАКЛАДАННЯ У РАННЬОМУ ДИТЯЧОМУ ВІЦІ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ І ФОРМУВАННЯ СОФТ-СКІЛЗ ОСОБИСТОСТІ

У науковій літературі (Н.А.Длугунович [1], О.С.Казачінер [2], К.О.Коваль [3] та ін.) до «soft skills» найчастіше відносять такі навички, як